

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2022-78-16>
УДК 336.732

Дереза В.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Dereza Viacheslav

Oles Honchar Dnipro National University

КРЕДИТНІ СПІЛКИ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

CREDIT UNIONS IN UKRAINE: STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

У статті розглянуто сутність та значення кредитних спілок в розвитку економіки країни, досліджено та виокремлено основні проблемні питання розвитку даних суб'єктів ринку, подано пропозиції спрямовані на покращення ефективності діяльності кредитних спілок в Україні та оцінені перспективи їх розвитку. В результаті проведеного дослідження нами виокремлено основні ознаки та принципи роботи діяльності кредитних спілок. В статті зазначено відмінності кредитних спілок від банківських установ. Проаналізованого, вплив умов сьогодення на діяльність даного суб'єкта фінансового ринку. Автором виокремлено ряд проблемних питань, що стримують розвиток кредитних спілок в Україні та запропоновано шляхи їх розв'язання, що в майбутньому змогли б посприяти відновленню позитивної динаміки розвитку кредитних спілок в нашій країні.

Ключові слова: фінансові посередники, небанківські фінансові установи, кредитна спілка, активи кредитних спілок, члени кредитної спілки

The article considers the essence and importance of credit unions in the development of the economy, explores and identifies the main issues of development of these market participants, offers proposals to improve the efficiency of credit unions in Ukraine and assesses the prospects for their development. As a result of our research, we have identified the main features and principles of credit unions. The article notes the differences between credit unions and banking institutions. The role of credit unions in the structure of financial services markets has been determined. It is emphasized that credit unions play an important role not only in the economic development of the state, but also have a significant socio-economic importance for the progressive processes in the country. The key factors influencing the development of credit-cooperative movement and determining the role of credit unions are the following: availability of financial resources of credit unions in comparison with other subjects of financial services markets, which is conditioned by the economic development level of the state; understanding of the co-operative nature of credit unions by the general public as a non-profit public-financial organization, which furthermore greatly promotes institutions, fosters trust and enhances their social significance; proper system of state supervision and regulation of credit cooperation. Credit unions defend the interests of the Union, its shareholders, lenders and national interests in the credit relations process. Credit unions are regarded as an important part of financial market infrastructure by the article author. Such institutions created by a group of people, not for profit, but for the provision of services to its members. The main prerequisite for the effective functioning is the fulfillment of key performance indicators of credit unions. The reasons for Ukraine's lag behind global trends in the development of credit unions are identified, measures are planned that could contribute to the expansion of effective credit unions, the implementation of positive quantitative and qualitative changes in their activities in the coming years.

Key words: financial intermediaries, non-bank financial institutions, credit union, assets of credit unions, credit union members

Постановка проблеми. Необхідною умовою ефективного та стійкого розвитку суб'єктів різних форм господарювання є можливість використання в своїй діяльності позикових коштів. В Україні джерелами залучення даних видів ресурсів є банківські та небанківські фі-

нансово-кредитні установи, тобто посередники фінансового ринку. Так як, для нашої країни характерна банко центрична модель фінансового ринку, то зрозуміло, що рівень довіри до банків значно вище, ніж до інших фінансово-кредитних установ.

Однак, враховуючи економічну ситуацію в країні, зростання напруженості в світі, пандемія, військові дії на території України (а зараз і воєнний стан), все це значно впливає і на стан банківської системи зокрема, скорочення інвестицій з-за кордону, визнання деяких банків неплатоспроможними спонукає до пошуку альтернатив банківському кредитуванню. Тому, одним із можливих варіантів розв'язку даних питань і є ефективний розвиток кредитних спілок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем становлення та розвитку кредитних спілок, присвячено багато наукових праць, наступних дослідників, зокрема: О. Я. Маліновської, О. М. Осадця, В. О. Степанової, Н. Р. Швець, В. В. Гончаренка та інші.

Постановка завдання. В умовах сьогодення кредитні спілки України, не можуть в повному обсязі та в повній мірі виконувати свої головні функції, тому їм все важче змагатися з банками, з приводу залучення ресурсів та нових учасників – клієнтів. Так, все більшої актуальності набирають дослідження проблемних питань, що стримують розвиток кредитних спілок та пошук методів їх вирішення.

Метою роботи є дослідження та аналіз сучасного стану кредитних спілок України, виявлення проблем в їх діяльності та розробка перспективних методів їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стрімкий сучасний розвиток економічних відносин, що викликаний світовими тенденціями

ринку, провокує зростання обсягів кредитних операцій та розрахунків у кредит, зокрема.

Переважає більшість операцій на фінансовому ринку проводиться саме банківськими установами, хоча альтернативою в наданні кредитів можуть виступати і небанківські фінансово-кредитні установи, що представлені на ринку, як фінансові посередники. Наука виокремлює два типи фінансових посередників на фінансовому ринку: банківські установи та небанківські фінансові установи. Банківські установи, на ринку представлені лише банками, а до небанківських фінансових установ належать (рис. 1): страхові та фінансові компанії, кредитні спілки, ломбарди, довірчі товариства, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, лізингові та факторингові компанії.

Однак, слід відмітити, що ключова роль в забезпеченні фінансового посередництва на ринку належить банкам. Хоча зазначимо, що при цьому передбачається можливість проведення небанківськими фінансовими установами окремих банківських операцій за умови виконання визначених вимог.

Так, у веденні своєї діяльності небанківські фінансові установи мають багато спільного з банківськими установами:

1. Функціонують дані суб'єкти в одному секторі грошового ринку, посередницькому.
2. Небанківські установи, як і банки, можуть випускати боргові зобов'язання, однак вони є менш ліквідні, ніж банківські, але на рин-

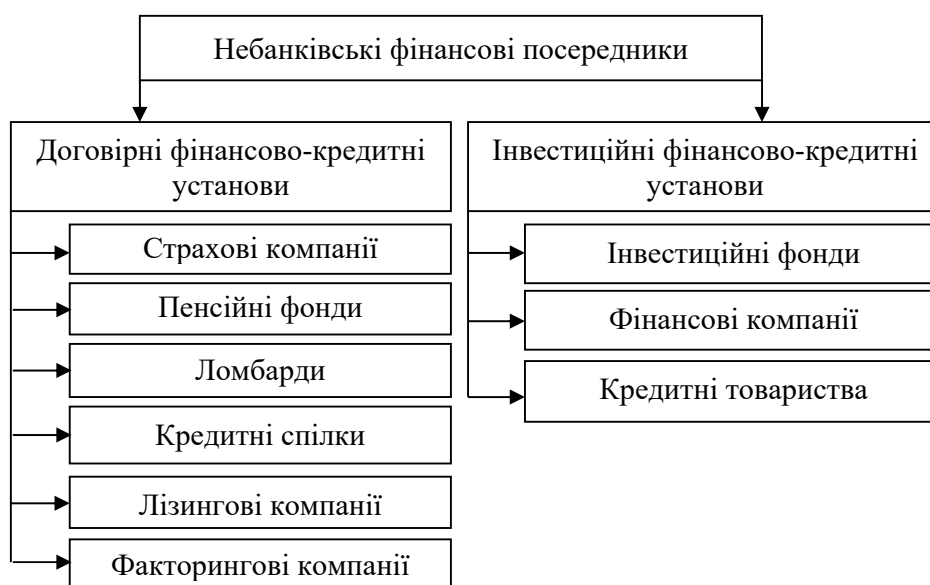

Рис. 1. Класифікація небанківських фінансово-кредитних установ

ку виступатимуть як додатковий фінансовий інструмент.

3. Розміщуючи ресурси в доходні активи, небанківські установи купують боргові зобов'язання, таким чином створюють власні вимоги до інших суб'єктів, однак ці вимоги будуть менш ліквідними і матимуть вищі ризики, ніж активи банків.

4. Діяльність зазначених суб'єктів щодо створення зобов'язань та вимог ґрунтується однакових засадах. Трансформуючи одні зобов'язання в інші, небанківські установи, так як і банки, забезпечують рух грошового капіталу на ринку.

Однак, небанківські фінансові установи, у своїй діяльності суттєво відрізняються від банків, перш за все тим, що їх операції не пов'язані з базовими, що притаманні лише банкам, по друге, діяльність небанківських установ не має відношення до депозитів та не має впливу на пропозицію грошей, тому не потрібно здійснювати жорсткий контроль, формувати резерви тощо.

На фінансовому ринку, серед фінансових посередників, кредитні спілки займають вузьку спеціалізовану нішу. Як зазначає міжнародна практика та історія України, передумовами виникнення кредитних спілок виступала потреба певного кола суб'єктів у фінансових послугах, які не надавала жодна фінансова організація. Іншими словами, кредитні спілки стали тим фінансовим механізмом, завдяки якому люди шляхом об'єднання своїх зусиль, ідей та коштів змогли отримати необхідні послуги значно дешевше, ніж в тому випадку, коли кожний з них намагався би діяти самостійно.

Кредитні спілки існують на теренах України вже понад 20 років. Протягом цього часу вони довели, що є відокремленим, самостійним сегментом економіки, який потрібно також підтримувати і розвивати. Так, визначним кроком в розвитку кредитних спілок було впровадження в дію Закону «Про кредитні спілки», що на офіційному рівні дав статус кредитним спілкам, фінансової установи, а також регламентував аспекти їх діяльності.

Так, відповідно до ст. 1 зазначеного Закону, кредитна спілка визначена, як неприбуткова організація, що створена фізичними особами на кооперативних засадах та направлена на задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок

об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [4].

Дане визначення підтримує відомий вчений В. Гончаренко, який визначає, кредитні спілки, як фінансові кооперативи, що можуть бути засновані і споживачами, і підприємцями, але ціль їх діяльності – це економія ресурсів своїх членів та надання якісних послуг за кращих умов.

Якщо оцінювати кредитні спілки з соціальної точки зору, то вони покликані забезпечувати фінансову допомогу та економічний захист своїх членів. З економічної точки зору – кредитні спілки є неприбутковими організаціями. А досліджуючи організаційну спрямованість, то вони формуються на демократичних засадах управління.

Більш повним та ґрунтовним, на нашу думку, є визначення вченого Л. Горбача, згідно якого, кредитна спілка – це фінансово-економічний механізм, на підставі якого люди, які об'єднують свої зусилля, ресурси та ідеї, мають змогу отримувати потрібні їм послуги, дешевше, ніж коли б вони діяли б поодиночі. Тобто згідно даного визначення кредитна спілка виступає, як вигідна класична модель кооперації [3, с. 120].

Разом з тим, інший науковець Н. Швець, показує кредитні спілки, як об'єднання, що націлені не на досягнення максимальних прибутків, а на спрощення умов кредитування для своїх членів та покращення умов розвитку їх господарської діяльності [8, с. 81].

О. Осадець подає дещо інше трактування: кредитна спілка – організація, що є некомерційною, спрямована на формування та зберігання заощаджень членів та надання їм необхідної фінансової допомоги [5, с. 103]. Відмінність даного визначення полягає, у першочерговій меті – зберігання заощаджень, а не кредитування чи прибутку.

На думку Ж. Анпілогової, основна діяльність кредитних спілок в частині кредитування та прийому вкладів полягає в наданні фінансових послуг, подібно до діяльності банківських установ [1, с. 3].

Проаналізувавши трактування різних дослідників та науковців ми пропонуємо наступне визначення кредитної спілки, а саме: – це відокремлена, самостійна, неприбуткова фінансової установи, що спрямовує свою діяльність на обслуговування потреб своїх членів у фінансо-

вих ресурсах, за рахунок об'єднання їх власних зусиль та грошових внесків.

Діяльність кредитної спілки повинна ґрунтуватися на наступних принципах:

- добровільності вступу та свободи виходу з кредитної спілки;
- рівноправності членів кредитної спілки, тобто один член – це один голос незалежно від розміру пайового внеску та часу вступу;
- самоврядування;
- гласності;
- надання послуг для поліпшення економічного та соціального захисту членів;
- неприбутковості.

Ознайомлення з літературою дозволяє, окрім принципів діяльності виділити окремі ознаки кредитних спілок, а саме:

1. Кредитна спілка надає послуги власникам-клієнтам, які фінансують її діяльність та користуються фінансовими послугами, які вона їм же надає, крім цього, клієнти-власники самі управляють та контролюють діяльність своєї кооперативної установи.

2. Співпраці між кредитними спілками – з метою координації та стабільності своєї діяльності, надання взаємодопомоги та захисту спільних інтересів кредитні спілки об'єднуються на добровільних засадах в асоціації кредитних спілок та об'єднанні кредитні спілки.

До особливостей організації діяльності кредитних спілок в Україні слід віднести:

- невеликі, за розмірами членські внески;
- надання короткострокових позик;
- діяльність поширююся на невелике коло осіб – своїх членів, пайовиків;
- відсутність публічності;
- члени спілки, лише фізичні особи;
- в межах спілки членські відносини, а не клієнтські;
- взаємна відповідальність всіх членів спілки.

Даний перелік має як негативний, так і позитивний характер. Так, відсутність публічності має двоякий характер, для члена спілки це звісно позитивно, але зі сторони учасників фінансового ринку, чи регуляторів діяльності на ринку, це має більше негативного значення, а ніж позитивного. Повна відповідальність всіх членів спілки, на відміну від банківських установ, є перевагою у їх функціонуванні.

Від початку становлення кредитних спілок в Україні, спостерігалось їх зростання та зрос-

тання кількості їх членів з року в рік, що засвідчує про не аби який інтерес споживачів до цього сегменту фінансових послуг. Однак, якщо звернути увагу на розвиток кредитних спілок, в умовах сьогодення, то бачимо, що вони втрачають поступово свою популярність, спостерігається погіршення показників діяльності.

Так, спостерігаємо, що сектор кредитних спілок постраждав від кризи, спричиненою боротьбою з пандемією і відновлюється дуже повільно. На початку карантину кредитним спілкам було тимчасово заборонено приймати клієнтів у відділеннях. Хоча така заборона діяла щодо більшості небанківських фінансових установ, вони продовжували обслуговувати клієнтів онлайн. Для кредитних спілок це було неможливо, що негативно позначилося як на обсягах позик, так і на динаміці активів кредитних спілок.

Якість кредитного портфеля кредитних спілок у 2020 році погіршилася. Крім зниження платоспроможності позичальників, на це вплинула відсутність дієвих методів та механізмів роботи з проблемними, простроченими кредитами.

Кредитні спілки, як і інші кредитори, не могли нараховувати штрафи та пеню боржникам – фізичним особам за несвоєчасне обслуговування позик. Близько четвертої частини кредитів прострочені на понад 90 днів, що вдвічі вище показника попереднього року.

Найгірша ситуація з кредитами на бізнес-потреби, значна частина яких була реструктуризована. З березня 2020 року для кредитних спілок змінені вимоги до оцінки якості кредитів. Це призвело до суттєвого зростання обсягів резервів під кредитний ризик, особливо у IV кварталі. Значні втрати від кредитного ризику та високі операційні витрати призвели до збитковості низки кредитних спілок.

Згідно даних НБУ, на кінець III кварталу, зареєстровано 289 кредитних спілок, членами даних об'єднань є більше 380 тис. громадян. Розмір активів кредитних спілок в III кварталі 2021 р. трохи зріс, хоча і відбулось скорочення кількості установ. Отже, їхні активи, хоч незначними темпами, але продовжують зростати.

У III кварталі, згідно даних Національного банку спостерігалось зниження обсягів нового кредитування на 4%, однак обсяг кредитного портфеля в цілому дещо зріс. Щодо структури

Показники діяльності кредитних спілок за 2019–2021 роки

Показник	2019 р.	2020 р.	I кв. 2021 р.	II кв. 2021 р.	III кв. 2021 р.
Активи, млн. грн.	2510	2317	2335	2394	2438
Кількість компаній, шт.	337	322	316	308	289

кредитів, то скоротились кредитів на бізнес-потреби (на 15%). Протягом дослідженого періоду спостерігається попит на споживчі кредити, що характерне для діяльності кредитних спілок України, протягом останніх років. Щодо якості кредитного портфеля, то частка проблемних (прострочених) кредитів складає 14%. Слід відмітити позитивні зміни в операційних доходах кредитних спілок, так, чистий процентний дохід від проведених операцій з учасниками спілки, за підсумками III кварталу зросли.

В результаті проведеного дослідження нами виокремлено наступні фактори, що стримують розвиток кредитних спілок в Україні:

- недостатній рівень капіталізації, для забезпечення виконання належного та в повному обсязі зобов'язань, що виникають перед клієнтами – своїми учасниками;
- недостатня обізнаність населення щодо можливостей та діяльності кредитних спілок;
- наявність, в основному, короткострокових кредитів;
- відсутність належної, сучасної технічної підтримки діяльності кредитних спілок;
- відсутність, будь-яких елементів захисту прав учасників кредитних спілок, гарантій вкладів тощо;
- низький рівень професійності, кваліфікованості та обізнаності працівників кредитних спілок;
- недотримання основних принципів діяльності окремими кредитними спілками.

Однак, на нашу думку, основною проблемою, що заважає повноцінному та ефективному розвитку кредитних спілок в нашій країні виступає недосконалість законодавчої бази середовища діяльності кредитних спілок. Саме тому для усунення даної проблеми слід провести зміни до законодавчих актів, що регулюють діяльність даних суб'єктів фінансового ринку.

Так, для забезпечення комплексного вирішення проблемних питань, що постають в діяльності кредитних спілок, пропонуємо наступне:

1. Провести фінансове оздоровлення кредитних спілок, за рахунок коштів бюджетів різних рівнів, з метою забезпечення стабілізації їх діяльності.

2. Провести фільтрацію діючих кредитних спілок: вивести з ринку неплатоспроможні та ті, що недотримуються вимог та принципів їх діяльності, а також здійснити об'єднання спілок, що залишаються.

3. Забезпечувати страхування та гарантування ресурсів своїх членів, шляхом створення відповідних фондів та систем захисту від ризиків.

4. Створити загальної, єдиної бази даних позичальників та їх кредитних історій, що сприятиме зниженню прострочених проблемних позик.

5. Пришвидшити процес впровадження окремих асоціацій, діяльність яких буде спрямованою на створення єдиних правил для забезпечення ефективної діяльності кредитних спілок, розроблення стандартів їх діяльності тощо.

6. Розробити та впровадити в дію систему контролю та нагляду за дотриманням чинного законодавства, показників, стандартів чи правил діяльності кредитних спілок.

7. Започаткувати створення окремих установ, що надаватимуть інформаційно-консультативні послуги у сфері діяльності кредитних спілок для населення та послуги підвищення кваліфікації та компетентності працівників спілок.

8. Розширити спектр послуг та окремих операцій для кредитних спілок.

Отже, як підсумок, слід зазначити, що ключовим завданням для забезпечення ефективного розвитку кредитних спілок для нашої країни, є і має бути, забезпечення дії кооперативного принципу у своїй діяльності та спрямованість на належне та якісне обслуговування своїх учасників.

Висновки. Здійснивши аналіз основних показників стану кредитних спілок, оцінивши різні фактори, які мають на них вплив, а разом з тим, дослідивши думки та погляди різних на-

уковців, нами виокремлено наступні шляхи покращення діяльності кредитних спілок в Україні: внесення змін до основних нормативного забезпечення, що регулює та регламентує діяльність кредитних спілок; проведення фінансового оздоровлення даних установ на державному та регіональному рівнях; провести виведення

з ринку спілок, що не виконують вимоги та принципи діяльності; провести злиття діючих на ринку спілок та розширити спектр наданих послуг, в іншому випадку, і надалі відбуватиметься погіршення показників діяльності та поступовий занепад даного суб'єкта фінансового ринку.

Список літератури:

1. Анпілогова Ж. Д. Роль кредитних спілок на фінансовому ринку України. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2015. Вип. 51. С. 3–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2015_51_3.
2. Аржевітін С. М. Кредитні спілки – цеглинка у підвалинах відродження підприємництва в Україні. *Вісник кредитних спілок*. 2014. № 2000. С. 11.
3. Гончаренко В. В. Особливості фінансового менеджменту у кредитних спілках: теоретичні аспекти. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2018. № 2. С. 120–127.
4. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 року № 2908-III. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2908-14>.
5. Осадець О. М. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України. *Науковий Вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 5 (4). С. 103–106.
6. Степанова В. О. Основні напрями розвитку кредитних спілок у сучасних умовах. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2012. № 4. С. 135–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2012_4_32.
7. Швец Н. Р. Підвищення соціальної ефективності функціонування кредитних спілок України. *Вісник Університету банківської справи*. 2017. № 2. С. 80–87.

References:

1. Anpilohova Zh. D. (2015) Rol kredytnykh spilok na finansovomu rynku Ukrainy [The role of credit unions in the financial market of Ukraine]. *Problemy systemnoho pidkhdou v ekonomitsi*, vol. 51, pp. 3–8. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2015_51_3.
2. Arzhevitin S. M. (2014) Kredytni spilky – tsehlynka u pidvalynakh vidrodzhennia pidpriumnytstva v Ukraini [Credit unions are a brick in the foundations of the revival of entrepreneurship in Ukraine]. *Visnyk kredytnykh spilok*, vol. 2000, p. 11.
3. Honcharenko V. V. (2018) Osoblyvosti finansovoho menedzhmentu u kredytnykh spilках: teoretychni aspekty [Features of financial management in credit unions: theoretical aspects]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 2, pp. 120–127.
4. Zakon Ukrainy «Pro kredytni spilky» vid 20.12.2001 roku № 2908-III. Available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2908-14>.
5. Osadets O. M. (2014) Kredytni spilky na rynku finansovykh posluh Ukrainy [Credit unions in the financial services market of Ukraine]. *Naukovyi Visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, vol. 5 (4), pp. 103–106.
6. Stepanova V. O. (2012) Osnovni napriamy rozvytku kredytnykh spilok u suchasnykh umovakh [The main directions of development of credit unions in modern conditions]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, vol. 4, pp. 135–140. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2012_4_32.
7. Shvets N. R. (2017) Pidvyshchennia sotsialnoi efektyvnosti funktsionuvannia kredytnykh spilok Ukrainy [Improving the social efficiency of credit unions in Ukraine]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy*, vol. 2, pp. 80–87.